

Salamon Péter

Felfordulásban a világ?

A németországi München 2008. február 8. és 10. között immár 44. alkalommal adott otthont az évente megrendezett nemzetközi biztonságpolitikai konferenciának. A köznyelvben biztonságpolitikai Davosként is emlegetett fórum gyökerei a hidegháborúig nyúlnak vissza. A NATO-nak a Német Szövetségi Köztársasággal való bővítése (1955), a Bundeswehr megalapítása (1956), illetve a másik oldalon az NDK-nak a keleti katonai blokkba való integrálása a Varsói Szerződés megalakításával (1955), kiélezte a helyzetet a két tömb között, s a kettéosztott Németországot potenciális ütközőállammá tette. Az ugyancsak kettéosztott Koreában 1950-ben kirobbant háború példája nyomán sokan vélték úgy, fennáll a veszély, hogy Németország – Koreához hasonlóan – valódi hadszíntérré válhat. A fenti események, illetve a hidegháborús szembenállás csúcspontjának tekinthető kubai rakétaválság látván 1962-ben, Ewald-Heinrich von Kleist-Schmenzin (a Hitler elleni merénylet megszervezésében részt vevő egykori német tiszt, későbbi könyvkiadó) találkozó összehívásával tett kísérletet a német katonai és stratégiai gondolkodás – szövetségeses keretek közötti – újjáélesztésére.

A kezdetben hadtudományi konferenciaként induló fórum az évek folyamán kül- és védelmi miniszterek, magas rangú katonai vezetők, biztonsági szakértők egyeztetéseinek színterévé vált. Az alapító Kleist-Schmenzin a hidegháború alatt a politikai életben szerzett ismeretségeit arra használta fel, hogy a müncheni találkozókat globális biztonságpolitikai kérdésekkel

foglalkozó egyeztető fórummá tegye, amely a hidegháború végével, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés felbomlásával nyerte el mai arculatát.

A konferencia mindezidáig csak két alkalommal maradt el. Először 1991-ben az első iraki háború évében, illetve 1997-ben, amikor Kleist-Schmenzin lemondott elnöki tisztéről. Ezt követően Horst Teltschik, a befolyásos német külpolitikai főtanácsadó vette át a konferencia elnökségét és szervezési teendőit. Teltschik megőrizte a konferencia informális kereteit, ugyanakkor kiterjesztette résztvevőinek számát, hogy azok „lefedjék” a világ – regionális és globális tekintetben – biztonságpolitikailag meghatározó szereplőinek teljes spektrumát. Ennek megfelelően 1999 óta vesznek részt a tárgyalásokon többek között Közép- és Kelet-Európa országai, a Kínai Népköztársaság, Japán, India és Pakisztán képviselői.

Az idei konferencián, amely a *Felfordulásban a világ – változó hatalmi viszonyok – hiányzó stratégiák* címet kapta, jelen volt Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár, az Európai Unió képviselőjében Javier Solana, több mint negyven ország pedig állam- vagy kormányfői, illetve kül- és védelmi miniszteri szinten képviseltette magát. Idén először volt jelen a grúz elnök, Mihail Szaakasvili, a moldovai elnök, Vladymir Voronyin, és Macedónia elnöke, Branko Crvenkovski.

A találkozó február 8-án este nyolckor informális vacsorával kezdődött, a konferencia bevezető előadását a nemrég újraválasztott szerb elnök, Boris Tadić tartotta.

Koszovó függetlenedése ellen tiltakozva beszédét nyíltan az Európai Unióhoz és az Egyesült Államokhoz intézte. „Szerbia *nem engedheti, hogy államának területét megcsonkítsák*” – jelentette ki. Biztosította az európai országokat, hogy örömmel fogadja koszovói jelenlétük fokozását, azonban a tervezett EU-misszió jogi alapját vitatta. Véleménye szerint a koszovói kérdés nemzetközi rendezésének egyetlen legitim irányítója az ENSZ Biztonsági Tanácsa lehet.

Február 9-én – Horst Teltschik hivatalos megnyitója után – Recep Tayyip Erdogan török miniszterelnök felszólalásával vette kezdetét a konferencia szakmai része. Erdogan *Törökország kül- és biztonságpolitikai érdekei* címmel tartott előadásában csalódottságának adott hangot azokkal a német és francia elképzelésekkel kapcsolatban, amelyek Törökországnak továbbra sem adnák meg a teljes jogú uniós tagságot, hanem különleges partnerségi formákkal mélyítenék az ország és a szervezet kapcsolatait. „*A privilegizált partnerség egyáltalán nem tetszik nekünk. Nem lehet csak úgy játék közben megváltoztatni a szabályokat!*” – fogalmazott a miniszterelnök. Véleménye szerint Törökország európai uniós tagsága nagyban hozzájárulna a közel-keleti stabilizációhoz, és továbbá bővülnének a muszlim országok és az EU kapcsolatai. A török kormányfő az iráni atomprogram körüli vita békés rendezése mellett tört lándzsát, elismerve Teherán jogát az atomenergia békés célú felhasználásához.

A nap hátralévő részében három fő téma – a NATO jövője, fegyverzetellenőrzés és proliferáció, illetve az európai biztonságot és stabilitást fenyegető kérdések – köré csoportosult a program. Az első témában, amely *Az atlanti szövetség: Bukarestben és Bukarest után* címet viselte, Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár és Franz

Josef Jung német védelmi miniszter megjegyzései adták meg az alaphangot. Jung legfőbb prioritásként a NATO és az EU együttműködésének magasabb szintre emelését nevezte meg, amelyből mindkét szervezet hasznot húz, de főleg azon tagállamok profitálhatnak, amelyek tagjai mindkettőnek. A NATO jövője szempontjából kiemelt kérdésként kezelte Franciaország teljes integrálását a katonai struktúrába, hiszen „*ez a partnerség szükségesebb, mint valaha*”. A konferencia további kérdéseivel összhangban a NATO KFOR- és IFOR-erőinek munkáját méltatta Koszovóban és Afganisztánban, ahol a német szerepvállalás bővítésének lehetőségét is felvetette. Bár Oroszországra úgy tekintett, mint a NATO kiemelt partnerére, leszögezte, hogy a szövetség területén belül nem lehetnek különböző biztonsági szintű zónák, ezért olyan rakétavédelmi rendszer kiépítése szükséges, amely az USA nemzeti tervezését összekapcsolja a NATO-éval.

Jaap de Hoop Scheffer, a NATO főtitkára beszédében négy fő feladatkört határozott meg a szervezet számára: 1) az afganisztáni katonai és civil műveletek megfelelő mederbe terelését, különös tekintettel a rendőri és katonai erők kiképzésére; 2) a balkáni országok integrálását az euroatlanti struktúrába, ily módon elősegítve a régió stabilizációját; 3) a nemzetközi szervezetekkel, NGO-kal való együttműködési képesség fejlesztését; 4) kollektív válaszok kidolgozását az új kihívásokra. Az utóbbi kérdéskörben felhívta a figyelmet a tömegpusztító fegyverek és a rakétatechnológiák ellenőrizetlen terjedésére, a cyberterrorizmusra, valamint az energiaellátásban bekövetkező esetleges egyenetlenségekre, mint biztonságot fenyegető kérdésekre. Elismerte, hogy „*Európa befejezetlen alkotásának*”, a Koszovó-kérdésnek a rendezése veszélyes, új dinamikák

teremthet. Úgy vélte, hogy – a NATO–Oroszország Tanács keretein túllépve – Oroszország meghívása a bukaresti csúcsra minden bizonnyal lehetővé teszi néhány érzékeny kérdés – a rakétavédelmi rendszer, a CFE-szerződés, Koszovó függetlenedése – megvitatását.

A fegyverzetellenőrzés néhány aktuális kérdésének áttekintésére a *Kooperációtól a konfrontációig? A fegyverzetellenőrzés jövője* címmel került sor. A téma fő előadói Frank-Walter Steinmeier német külügyminiszter, Mohamed el-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség elnöke és Joseph Lieberman, az Egyesült Államok szenátora voltak. Frank-Walter Steinmeier felhívta a konferencia figyelmét arra, hogy az USA, Európa, Oroszország, Ázsia feltörekvő hatalmai és Afrika jelenleg a hidegháború után kialakult viszonyoknak megfelelően rendezik át kapcsolataikat. Ebben az újrendezésben a nukleáris energiához való hozzáférés, illetve katonai hasznosításának korlátozása napjaink egyik központi kérdése. Annál is inkább, mivel a hidegháború vége óta egyre több ország képes nukleáris fegyverek előállítására. Álláspontja szerint komolyan számolni kell világméretű nukleáris fegyverkezési spirál kialakulásával, ha ezeknek a veszélyes trendeknek a következő néhány évben nem sikerül gátat vetni.

Ennél is drámaibb jövőképet vázolt fel Mohamed el-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség Nobel-békedíjas főtitkára. Egyértelművé tette: abban az esetben, ha atomfegyverek kerülnének terroristák szervezetek kezére, fel kell készülni a legrosszabbra, hiszen ezeknél a szervezeteknél nem működik a kölcsönös elrettenés dinamikája. Felhívta a nemzetközi közösség figyelmét arra is, hogy gátat kell szabni a nukleáris anyagok fokozódó csempészetének, és folytatni kell a nukleá-

ris robbanófejek leszerelését. Irán kapcsán a mielőbbi tárgyalásos rendezést sürgetve kifejtette, hogy véleménye szerint korábban Irán folytatott titkos nukleáris fejlesztéseket, és jelenleg ugyan betekintést enged a kísérleteibe, de sok időre van még szükség ahhoz, hogy visszanyerje a nemzetközi közösség bizalmát és jóindulatát.

Joseph Lieberman amerikai szenátor felhívását teljes egészében az iráni atomprogram köré építette fel. Erőteljesebb lépéseket követelt az Irán által keltett nukleáris fenyegetés felszámolására, és az országot sújtó szankciók fokozását szorgalmazta. Véleménye szerint az iráni atomprogramra úgy kell tekinteni, mint a nukleáris proliferáció elleni harc frontvonalára.

A nap záró témájának tárgyalásakor – *Kihívások az európai stabilitással szemben* – jutottak szóhoz az újonnan meghívott résztvevők. Mihail Szaakasvili grúz, Vlagyimir Voronyin moldovai, és Branko Crvenkovski macedón elnök egyaránt országaik sajátos biztonságpolitikai helyzetét hangsúlyozták.

Február 10-én, a fórum befejező napján került napirendre Afganisztán kérdése, Oroszországnak az európai biztonságpolitikában betöltött szerepe, valamint Ázsia szerepvállalása a globális biztonság megteremtésében. A nap első expozéját Robert Gates, az Egyesült Államok védelmi minisztere tartotta *Afganisztán jövőbeni fejlődése* címmel. Gates ugyan nem bírálta konkrétan a NATO egyetlen tagországát sem az Egyesült Államok szerint elfogadhatatlanul alacsony mértékű afganisztáni szerepvállalása miatt, de figyelmeztette a szövetség tagjait, hogy nem folytatódhat az a tendencia, hogy egyes országok felvállalnak konkrét harci feladatokat, mások pedig nem. Leszögezte, hogy a tisztán stabilizációs és civil programok vállalása olyan luxus, amit a tagállamok az Afganisz-

tánban kialakult helyzetben nem engedhetnek meg maguknak. Az amerikai védelmi miniszter főleg azt kifogásolta, hogy harci feladatokat – az áldozatok túlnyomó részét viselve – csak néhány ország teljesít Afganisztánban. Hozzátette, hogy a kialakult tehermegosztás ellentmond a szövetség tagjai által a kollektív biztonság megteremtésében vállalt elkötelezettségnek, és ez hosszú távon akár szakadásához is vezethet a szövetségben belül.

A francia védelmi miniszter, Hervé Morin hasonló aggályokat fogalmazott meg, és szintén követelte a szövetségben belüli erőfeszítések fokozását az afganisztáni misszió sikere érdekében. *„Európának fel kell nőnie, a tagországoknak fel kell hagyniuk gyerekes magatartásukkal a tehermegosztás terén.”* Franciaország konstruktív hozzáállását jelezte az is, hogy éppen nem sokkal a konferencia előtt vállalt fel további harci feladatokat Dél-Afganisztánban.

Jaap de Hoop Scheffer NATO-főtitkár a kérdést érintő felszólalása során *„maximális rugalmasságot”* kért a misszióban részt vevő tagországoktól a csapatok korlátozás nélküli bevetettségét illetően.

A felszólalások egyértelműen azt jelezték, hogy a szövetség afganisztáni stratégiája felülvizsgálatra szorul.

Az amerikai védelmi miniszter azt hangsúlyozta, hogy Afganisztánban a gazdasági fejlesztés és az újjáépítés elválaszthatatlan a harci feladatoktól. Ugyanakkor elismerte, hogy a jövőben még nagyobb figyelmet kell fordítani a misszió civil komponensének fejlesztésére. Rámutatott, hogy ezen a téren a NATO-nak átfogó stratégiára van szüksége, mivel az ilyen jellegű tevékenységet nem hangolták össze kellőképpen. Javaslatot tett az afganisztáni civil projektek koordinátori tisztségének felállítására is. A koordinátor konkrét szerepét nem körvonalazta ugyan, de hang-

súlyozta, hogy a tisztséget az európaiaknak kell betölteniük. Gates emlékeztette a résztvevőket, hogy bár 2009-ben ő maga már nem lesz jelen Münchenben, hiszen az Egyesült Államoknak új adminisztrációja és új védelmi minisztere lesz, de mind egy, ki képviseli majd országát, a veszélyek egy év múlva is ugyanazok lesznek.

A francia védelmi miniszter Afganisztán tekintetében csatlakozott azoknak a véleményéhez, akik szerint az afganisztáni probléma kulcsa nem csupán a katonai megoldásokban rejlik. A katonai szerepvállalás csak egy része a misszióknak, amely a civil komponens nélkül nem vezethet tartós sikerekhez. A hosszú távú cél elérésének – egy stabil ország átadása az afgánoknak – első lépéseként javasolta az egyik régióparancsnokság átadását az afgán haderőnek. Jung német védelmi miniszter megígérte, hogy a jövőben Németország többet tesz az afgán katonai és rendőri erők kiképzésének érdekében, ugyanakkor a *„Biztonság és az újjáépítés elválaszthatatlanok. Csak katonai erővel nem fogunk győzni”* kijelentéseivel csatlakozott a civil komponens erősítése mellett állást foglalók táborához. Véleménye szerint az afganisztáni siker kulcsa a lakosság bizalmának megnyerésében és a civil struktúrák kiépítésében rejlik. Számos megfigyelő szerint a konferencia jó kiindulópontja lehet a már hosszabb ideje húzódó szövetségesi szerepvállalás körüli vita rendezésének. Azok az országok, amelyek eddig nem teljesítettek harci feladatokat, alighanem kénytelenek lesznek beadni a derekukat. E tekintetben érdemi lépések azonban csak a NATO állam- és kormányfőinek bukaresti csúcstalálkozóját követően várhatók.

A nap következő, *Merre tart Oroszország? Új vízió az összeurópai biztonságot megteremtéséről* címet viselő témáját

2007-ben Vlagyimir Putyin személyében először vett részt a müncheni fórumon orosz államfő. A sokak szerint egyértelműen hidegháborús hangulatú felszólalásában „katonai kalandorsággal” vádolta meg az Egyesült Államokat, és erősen bírálta az amerikai rakétavédelmi rendszer egyes elemeinek Közép-Európába történő telepítésének tervét, ami meglátása szerint új fegyverkezési verseny kezdetét jelentheti. Felrótta továbbá a NATO-nak, hogy Oroszország érdekszférájában – az orosz közelkülföldön – terjeszkedik. A leköszönő elnök – második elnöki ciklusa végéhez közeledve – alighanem így próbálta nyomatékosítani, hogy Oroszországnak ismét kiemelt helye van a nagyhatalmak között, és a legfontosabb nemzetközi biztonságpolitikai problémák megoldása Moszkva részvétele nélkül elképzelhetetlen.

Oroszország első miniszterelnök-helyettesének, Szergej Ivanovnak az előadása vezette fel. A hozzászólás hangvételét fokozott figyelem kísérte, hiszen csupán egy év telt el Putyin elnök nagy port kavart müncheni beszéde óta. Míg Robert Gates mintegy búcsúzva fejezte be mondandóját, addig Ivanov arról biztosította hallgatóságát, hogy nem utolsó alkalommal vesz részt a fórumon. (Szergej Ivanov 2002 óta védelmi miniszterként képviselte Oroszországot Münchenben. Idén, 2008-ban volt az első alkalom, hogy miniszterelnök-helyettesként volt jelen.) Az elnökjelöltségi versenyben alulmaradt politikus beszédében nyilvánvalóvá tette, hogy az utóbbi években megerősödő Oroszország megnövekedett súlyának megfelelő helyre tart igényt a világpolitikában. Azzal a kijelentésével, hogy Moszkva ezt nem katonai tömb kialakításával vagy nyílt katonai konfrontáció útján kívánja elérni, kritikusan utalt az Egyesült Államok katonai fellépésére a világban. „Az orosz út más” – jelentette ki Ivanov. Az orosz vezetés a bilaterális és multilaterális kapcsolatok fejlesztésében, a nemzetközi szervezetekben történő aktív szerepvállalásban látja Oroszor-

szág céljainak kivitelezhetőségét. Kiemelte, hogy az orosz fél különösen fontosnak tartja Moszkva és Washington kapcsolatait, hozzátéve: „a jelenlegi multipoláris világban az USA-nak és Oroszországnak különleges, globális felelősségtudat birtokában kell lennie”. Biztosította a résztvevőket, hogy az orosz gazdasági erő növekedése nem jelent biztonsági fenyegetést egyetlen ország számára sem, azonban az ország befolyását a világban zajló globális folyamatokra nagyban erősíteni fogja. A terrorizmust az egész civilizált világot fenyegető jelenségként értékelte, ugyanakkor – ismét egyértelműen az USA-ra célozva – felhívta a figyelmet arra is, hogy egyes országok a terrorizmus elleni harc álcáját öltve próbálják meg elérni geopolitikai és gazdasági céljaikat. Ivanov azt is kifejtette, hogy Európában senki sem erősítheti biztonságát más országok rovására – többek között ezt mutatja a CFE-szerződés és az amerikai rakétavédelmi rendszer körül kialakult vita –, hiszen Európa biztonsága közös ügy, közös eredmény, átfogó és oszthatatlan. A továbbiakban óva intette a nemzetközi közösséget Koszovó egyoldalú függetlenedésének elfogadásától, mondván „azzal kinyílik Pandora szelencéje”. Támogatásáról biztosította Szerbiát Koszovó függetlenné válásának megakadályozásában. Végezetül felelt az előadás címében feltett kérdésre: „Merre tart Oroszország? Szeretnék megfogalmazni egy rövid választ. Oroszország egy szociális orientáltságú piacgazdaság megteremtése felé tart, előmozdítva lakosságának életszínvonalát és életminőségét, továbbá a nemzetközi jog alapjaira épülő szoros külkapcsolatok fejlesztését.”

Ivanov után az EU kül- és biztonságpolitikai főképviseelője, Javier Solana szólt fel. Kifejtette, hogy a Putyin-korszak legfontosabb külpolitikai célkitűzése – Orosz-

ország világhatalmi státusának helyreállítása – sok tekintetben teljesült: „Oroszország visszatért!” Időközben azonban megváltozott a világ: a két egykori szuperhatalom közötti konfrontációt felváltotta a kooperáció, ugyanakkor új játékosok is megjelentek a porondon. A több szereplő pedig több lehetséges konstellációt eredményez. Konkrétan megnevezte Kínát, Japánt, Indiát, mint a világpolitikába beleszólni kívánó hatalmakat. Kifejtette, hogy az újonnan kialakult biztonsági architektúrában Oroszország és az Európai Unió globális szereplők, és kulcsfontosságú partnereknek kell lenniük. Hozzátette: „néha könnyebb globális stratégiai partnernek lenni, mint jó szomszédnak”. A két fél közötti ismert nézetkülönbségek és a fennálló bizalmatlanság ellenére Solana fordulópontról beszélt. Az európai biztonság fenntartásában elengedhetetlennek nevezte az eddig elért vívmányok (CFE-szerződés, EBESZ) megőrzését, hiszen ezek jelentik az európai biztonság zálogát. Aggodalmának adott hangot annak kapcsán, hogy a szabad piacon versenybe szálló orosz és európai vállalatok miatt politikai viták alakulhatnak ki az EU és Oroszország között. Ennek elkerülése érdekében ki kell alakítani az ilyen jellegű interakciók jogi szabályozását. Különösen igaz ez az energiaszektorra. Kijelentette, hogy Oroszország és Európa közös fele-

lőssége a folyamatos európai stabilitás biztosítása. Éppen ezért kérte Solana az orosz fél konstruktívabb fellépését Koszovó kérdésében.

A konferencia záró témája kapcsán – *Ázsia hozzájárulása a nemzetközi stabilitáshoz* – Masaiko Koumura japán külügyminiszter, M. K. Narayanan indiai nemzetbiztonsági tanácsadó és Teo Chee Hean szingapúri védelmi miniszter tartott előadást. Felszólalásukban mindhárman az ASEAN jövőbeni fontosságát hangsúlyozták, részletes körképet vázoltak fel a konferencián korábban nem érintett, de Ázsiában és Afrikában felmerülő és megoldandó, ugyancsak égető biztonságpolitikai kérdésekről.

A 44. müncheni biztonságpolitikai fórum megerősítette, hogy a világban megoldásra váró kérdések tárháza szinte kimeríthetetlen, így a konferencia létjogosultsága is megkérdőjelezhetetlen. Ez a fórum egyedi jellegéből és lebonyolítási rendjéből fakadóan sokkal több annál, mint amit a beszámolókból és jegyzőkönyvekből kiolvashatunk. Számos négyszemközti egyeztetés zajlik a konferencián részt vevő vezető politikusok és biztonságpolitikai szakértők között, s alighanem ezek a kötetlen megbeszélések adják a konferencia legnagyobb értékét a résztvevők számára is. S remélhetőleg előbbre viszik a feleket a biztonság megteremtése felé vezető úton. ■